

Agenda2030: Eriarvoisuuden poistaminen

Opaskoirapennun kasvattaminen ja hoitoperheenä toimiminen

Yksi tämän hetken puhutuimmista aiheista on kestävä kehitys ja siihen liittyvät asiat, kuten ilmastonmuutos, ihmisten eriarvoistuminen ja monimuotoisuuden häviäminen. Näitä asioita pyritään korjaamaan *agenda2030* -tavoitteiden avulla. Agenda2030 on YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma, joka sisältää 17 eri tavoitetta: osa tavoitteista on suunnattu enemmän rikkaisiin maihin ja osa kehittyviin maihin. Tärkeintä olisi, että jokainen valtio, yhteisö ja yksilö tekisi jotain kestävän kehityksen eteen.

Edistän omalla toiminnallani sosiaalista kestävästä kehityksestä, jonka tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta terveydessä, hyvinvoinnissa ja osallisuudessa. Siihen liittyy olennaisesti tavoite 10: eriarvoisuuden vähentäminen maiden sisällä ja niiden välillä. Haluan omalla toiminnallani vaikuttaa siihen, että jokainen voisi osallistua ja saada kannustusta (kohta 10.2) sekä jokaisella olisi yhtäläiset mahdollisuudet (kohta 10.3). Yritän vaikuttaa tähän asiaan toimimalla hoitoperheenä opaskoirapennulle, Jodalle.

Näkövammaiset ja eriarvoisuus

On vaikea kertoa näkövammaisten kohtaamasta eriarvoisuudesta, jos siitä ei ole henkilökohtaista kokemusta. Etsin kuitenkin tietoa ja sen perusteella totesin, että ainakin jonkin asteista eriarvoisuutta on havaittavissa. Ihmisiä erityisesti huolestutti näkövammaisten syrjäytyminen yhteiskunnasta.

Näkövammaisten liiton mukaan olisi tärkeää keskittyä pohtimaan sosiaalista ja yhteiskunnallista näkökulmaa. Siksi vammaisjärjestöt pyrkivätkin tehokkaaseen kansalaistietoisuuden lisäämiseen: noin 12 prosentilla väestöstä on jokin vakavaksi luettava toimintarajoite, vaikka kaikissa tapauksissa se ei ole helposti tunnistettava. Tutkimusten mukaan vammaisten osallisuus ja taloudellinen tilanne on kaikilta osin heikompi verrattuna valtaväestöön - tästä esimerkkeinä toimivat työssäkäynti ja äänestysaktiivisuus.

Näkövammaisten liitto toteaaakin: "Vammaisten kansalaisuus ei siis toteudu täysmääräisenä.

Hyvinvointipolitiikassa tulisi kiinnittää enemmän huomiota vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin turvaamiseen ja edistämiseen."

Toimittaja Ida Roivainen kirjoitti Turun sanomissa (14.4.2018) näkövammaisten kokemasta eriarvoisuudesta. Roivainen viittasi Olli Lehtisen kirjoittamaan kolumniin, jossa Lehtinen toteaa näkövammaisista puhuttavan edelleen loukkaavasti ja vähättelevästi. Roivaisen mukaan harva oikeastaan tuntee ketään näkövammaista.

Lehtijutussa käsitellään myös tutkimusta, jossa ilmenee näkövammaisten sosiaalisen aseman olevan heikko. Roivainen kertoo: ”Työikäisten koulutustaso jää muuta väestöä alemmaksi, ja erityisesti nuorten näkövammaisten asema on hälyttävä.” Moni nuori jääkin kotiin eikä jatka opintojaan. Tämä ilmiö voi johtua pelosta joutua syrjityksi tai pilkatuksi. Näkövammaisten liiton tutkimuspäällikkö Matti Ojamo toteaa, että asenneongelma on suuri ja vaikuttaa nuorten kouluttautumisen vähenemiseen – näkövammaisrekisterin mukaan 38 prosentilla työikäisistä näkövammaisista on vain perusasteen koulutus. Nuorena jätetty opiskelu vaikuttaa vahvasti aikuisiän työtilanteeseen. Vain 22% työikäisistä näkövammaisista on täystyöllisiä ja 50% on eläkeläisiä. Ojamon mukaan varhaiseläkkeelle joutuu liian moni.

Viime eduskuntavaalien aikaan Näkövammaisten liitto esitti toiveen, jonka mukaan vammaisia nuoria varten luotaisiin palkkatuki, joka mahdollistaisi kesätyön saannin ja työelämään kiinnittymisen. Se voisi parantaa nuorten urapolkua ja työelämään kiinnittymistä.

Apuvälineenä opaskoira

”Opaskoiran merkitys käyttäjälleen ei koskaan ole ollut vain siinä, että se muistaa reitit, osaa tuoda turvallisesti suojatielle tai opastaa kassalle myymälöissä. Opaskoira on ollut ja on edelleen käyttäjälleen itsenäisen liikkumisen mahdollistaja, omasta hyvinvoinnista huolehtimisen välikappale ja monesti myös sosiaalisen kanssakäymisen katalysaattori, ilon ja lohdun tuoja”, kertoo Näkövammaisten liitto ry.

Opaskoira on näkövammaisen apuväline, joka auttaa näkövammaista liikkumaan ilman ulkopuolisen ihmisen apua. Opastus perustuu tiiviiseen yhteistyöhön koiran ja käyttäjän välillä – käyttäjä tietää minne mennä ja koira hoitaa sen, että reitti kuljetaan turvallisesti loppuun asti. Opastuksen lisäksi koira pitää seuraa ja parhaimmassa tapauksessa se kasvattaa tuttavapiiriä. Vuonna 2011 Suomessa oli yli 30-vuotiaita näkövammaisia noin 50 000, joista 8 400 oli täysin sokeita (eli kaukonäön visus alle 0,1). Suomessa oli 228 työssä olevaa opaskoiraa vuodenvaihteessa 2017–2018.

Opaskoirat ovat yleensä labradorinnoutajia, mutta myös muita rotuja on käytössä. Rodun valinnassa tärkeintä on se, että se on perusterve ja sen luonne sopii opaskoiran tehtävään: tärkeitä piirteitä ovat mm. kärsivällisyys, sosiaalisuus ja päättäväisyys. Suomessa on kolme koulua, jotka kasvattavat ja kouluttavat opaskoiria: Opaskoirakoulu (Vantaa), Suomen opaskoirakoulu Oy (Kuopio) ja Opaskoirapalvelu Nou-Hau (Ilmajoki). Vaikka koulujen toimintatavoilla on paljon yhteistä, myös eroja löytyy - kaikilla kouluilla on omat valjaat.

Opaskoirien koulutus alkoi Suomessa 1940-luvulla, sotien aikaan. Alussa koiria koulutettiin suurimmaksi osaksi sodassa näkönsä menettäneille miehille. Opaskoirakäyttäjien oma yhdistys, Opaskoirayhdistys ry, perustettiin vuonna 1948. Nykyään kyseinen yhdistys toimii koko Suomessa opaskoirakäyttäjien

etujärjestönä. Yhdistys pyrkii seuraamaan opaskoirakäyttäjien oikeuksia, huolehtimaan aluetoiminnasta ja tiedottamaan opaskoiratoiminnasta.

Opaskoiran elämä: pentuvuosi, koulutus ja työ

Koska koulujen toimintatavoissa on joitakin eroavaisuuksia, kerron opaskoiran elämästä – testit, koulutus, työ ja eläke - Suomen opaskoirakoulun kautta.

Opaskoirapennut saadaan ulkopuolisilta kasvattajilta tai itse kasvattamalla. Luovutusikäinen opaskoirapentu (n. 8 viikkoa vanha) luovutetaan yksityisiin hoitoperheisiin kasvamaan noin 1,5 vuodeksi, jonka jälkeen se lähtee soveltuvuustesteihin. Pentuvuonna koira kasvaa ja kehittyy, minkä takia koulutusta ei aloiteta heti pennusta asti – toiset opaskoirakoulut aloittavat pienimuotoiset koulutukset jo pentuvuoden aikana, mutta toiset eivät. Joiden tapauksessa koulutus alkaa vasta testien jälkeen.

Ennen koulutuksen aloittamista koira käy läpi lääkärintarkastuksen ja soveltuvuuskokeet.

Lääkärintarkastuksessa koiralta tarkistetaan mm. lonkkien kunto ja näkö. Ensisijaisen tärkeää on hyvä terveys – opaskoiralla ei saa olla yhtään terveydellistä haittaa. Soveltuvuuskokeet kestävät noin 2-4 viikkoa, minkä aikana seurataan koiran käyttäytymistä ja reagointia eri tilanteissa. Tässä vaiheessa voidaan huomata mm. arkuus tai liian voimakas reagointi, jonka vuoksi noin 25% koirista joudutaan hylkäämään koulutuksesta. Opaskoiran valintaan vaikuttavat vahvasti yksilön luonteenpiirteet mm. yhteistyöhaluisuus, tasapainoisuus, sosiaalisuus ja innokkuus uuden oppimisessa - kiva kotikoira ei ole sama asia kuin opaskoira. Hyväksytyt koirat työskentelevät kaikkien kouluttajien kanssa pienemmissä ryhmissä ja tottuvat tarhaolosuhteisiin, mikä toimii psyyketestinä. ”Tiukan seulan läpäisseet koirat ovat erittäin motivoituneita sekä palvelualttiita. Näitä ns. kokelaita ei tarvitse houkuttaa mihinkään, päinvastoin koulutus on niiden päivän kohokohta”, kertoo Suomen opaskoirakoulu.

Koulutuksen alkuvaiheessa kartoitetaan yksittäisen koiran ominaisuuksia – vahvuuksia ja heikkouksia. Ne tulevat esille, kun koira käytetään erilaisissa paikoissa ja katsotaan, kuinka koira niihin reagoi. Tällaisia paikkoja voivat olla esim. portaat ja hissit, erilaiset pinnat ja kulkuneuvot. Sen jälkeen käydään tilanteita läpi yksityiskohtaisemmin – matkat alkavat olla pitkiä, jolloin selviää koiran ”työominaisuudet”. Loma-aikoina koira pääsee takaisin hoitoperheeseen lomaillemaan ja keräämään voimia koulutuksen jatkumiseen.

Kun koulutus on loppuillaan, pyritään löytymään koiralle käyttäjä eli koiran tuleva opastettava. Koulutus kestää noin puoli vuotta, mutta aika on hyvin koirakohtainen. Myös hylkääminen on mahdollista jokaisessa koulutuksen vaiheessa. Ennen koiran valmistumista se käy käyttäjän kanssa luovutuskurssilla (noin 2-4 viikkoa), jossa koira ja käyttäjät tutustuvat toisiinsa ja opettelevat tulevaa yhteistyötä. Kun koira on ollut käyttäjällään noin puoli vuotta, käydään jatkokurssilla, jossa syvennetään opittuja taitoja kotiympäristössä.

Opaskoiran ollessa 12-vuotias se siirtyy eläkkeelle, mutta terveydellisistä syistä se voidaan ottaa pois töistä jo aikaisemmin – aina mennään koiran terveys edellä. Eläkkeellä oleva koira elää aivan normaalia koiran elämää, eikä se enää suorita entisiä työtehtäviään. Jos käyttäjä päättää ottaa uuden opaskoiran, vanha koira olisi hyvä antaa esim. lähisukulaisen luokse viettämään eläkepäiviään. Tämä johtuu siitä, että koira saattaa kokea alakuloisuutta asiasta: vanha koira on päässyt monta vuotta joka paikkaan käyttäjänsä kanssa ja sitten se korvataan nuorella koiralla. On siis hyvä, jos vanha opaskoira pääsee tapaamaan entistä käyttäjänsä, mutta ei asu tämän kanssa täyspäiväisesti.

Prosessina opaskoiran saaminen ja sen kustannukset

Opaskoiran saaminen on pitkä prosessi, joka lähtee liikkeelle näkövammaisen omasta halustaan/tarpeestaan anoa opaskoiraa. Asiasta pitää kertoa oman sairaanhoitopiirin kuntoutusohjaajalle, joka ajaa asiaa eteenpäin. Opaskoiran saamisen edellytyksiä ovat valkoisen kepin käyttö ja silmälääkärin lausunto. Ei ole suositeltavaa ottaa opaskoiraa, jos näkee ”liikaa”: silloin ihminen saattaa lähteä ohjaamaan koiraan, jolloin koira ei pääse tekemään työtään. Jos ja kun näkövammaiselle hyväksytään opaskoiran saaminen, hänet ohjataan esikurssille, jonka jokainen opaskoirakoulu järjestää itse.

Koiran kustantaa kyseinen sairaanhoitopiiri, sillä se on apuvälineenä lääkinnällisessä kuntoutuksessa – tapauksen mukaan myös vakuutusyhtiö saattaa toimia maksajana. Sairaanhoitopiiri ostaa palvelun tuottajilta ja hoitaa näkövammaiselle esikurssin saannin. Näkövammaisten liitto toteaa: ”Se on suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan tuki näkövammaisten henkilöiden itsenäiselle elämälle.”

Opaskoiran hinta vaihtelee tuottajan mukaan noin 7 000€ - 11 000€ vuodessa. Hintaan vaikuttavaa päiväkohtainen veloitus, joka on noin 20€ vuorokaudessa. Siihen sisältyvät kaikki koiran kulut, kuten eläinlääkärissä käynti.

Hoitoperheen arkea

Hoitoperheen tehtävänä ei ole kouluttaa koira, vaan kasvattaa koira hyville tavoille. Tärkeää on totuttaa koira mukautumaan erilaisiin tilanteisiin ja ihmisiin. Silti pennun kasvattamiseen liittyy joitakin sääntöjä ja ohjeita, jotka jokainen koulu antaa omalla tavallaan. Joda on Suomen opaskoirakoulun koira, jolloin noudatamme heidän antamia sääntöjä.

Mitään erityisiä kriteerejä hoitoperheeksi pääsyssä ei ole, vaan oma kiinnostus, halu ja aika on ensisijaisen tärkeää. Kouluttajat pitävät yhteyttä perheisiin ja auttavat aina tarvittaessa. On myös mahdollista, että tietyn pentueen hoitoperheillä on yhteinen WhatsApp-ryhmä, missä perheet voivat jakaa kuulumisia ja kokemuksia pennun kanssa – Jodan tapauksessa pidämme yhteyttä J-pennut -ryhmän kautta. Koulu järjestää myös ”pentutapaamisia”, jossa hoitoperheet pääsevät tapaamaan toisiaan. Hoitoperheille

maksetaan pennun ruuat ja eläinlääkärikäynnit – kaiken muun, kuten lelut, pedit ja herkut, saa perhe halutessaan ostaa itse. Perheellä on myös ensisijainen oikeus lunastaa koira itselleen sovittuun hintaan, mikäli koira ei läpäise testejä. Koulu hoitaa koiralle uuden kodin, jos jostain syystä perhe ei halua tai pysty pitämään koiraan itsellään koko pentuvuotta.

Lyhyesti tiivistettynä pennun kasvatukseen liittyvät tietyt opeteltavat asiat: oma paikka, sisäsiisteys, yksinolo, leikki, hihnäkäyttäytyminen, vapaana oleminen, odottaminen, kehuminen ja toruminen, ruokinta, lääkintä sekä koiran käsittely. Opaskoirakoulu antaa hoitoperheille sähköisen ohjepaketin, jossa käydään läpi kaikki osa-alueet yksityiskohtaisemmin – myös kouluttajilta itseltään voi kysyä neuvoa.

Opaskoirapennun kasvattamisessa on paljon samoja elementtejä kuin tavallisen kotikoiran kanssa. Suurin ero tulee varmastikin siinä, että perhe saa pennun käyttöön harjoitusliivit: oranssit liivit, jossa lukee Suomen opaskoirakoulun yhteystiedot ja ”Olen töissä” -teksti.

Liivit päällä pentu harjoittelee tulevaa työtään pienissä määrin. Olisi toivottavaa, että pennun kanssa käytäisiin arkisissa paikoissa harjoittelemassa esim. paikallaan oloa ja hyvää käyttäytymistä – koira voidaan ottaa mukaan esimerkiksi kauppareissulle tai kahvilaan. Koska pentu ei ole koulutettu, sitä ei saa ottaa mukaan, jos tietyn paikan henkilökunta ei anna siihen lupaa. Ainakin oman kokemukseni mukaan monet paikat antavat pennun tulla tutustumaan uuteen ympäristöön. Se lisää rohkeutta ja antaa pennulle kokemusta ja varmuutta. Jodan kanssa olemme käyneet harjoittelemassa mm. kirjastossa, kaupassa, kauppakeskuksessa, kahvilassa, pikaruokaravintolassa, terveyskeskuksessa ja apteekissa.

Suomen opaskoirakoulun sivuilla lukeekin, että pentuvuosi on hyvin tärkeää aikaa koiran oppimisen kannalta: koira oppii käytöstavat ja suhtautumisen yhteistyöhön. Koulutuksessa koiralle opetetaan se, kuinka näkövammaista opastetaan, mutta kotikäyttäytymisen koira oppii hoitoperheessä.

Eriarvoisen kohtelun vähentäminen

Jokainen voi omalla toiminnallaan vähentää eriarvoista kohtelua. Se ei vaadi hoitoperheeksi ryhtymistä tai näkövammaisen tuntemista. Se vaatii avoimuutta ja suvaitsevaisuutta. Oma asenne on ensiarvoisen tärkeä. Vaikka kuinka yrittäisin haastatella mahdollisimman montaa näkövammaista ja/tai opaskoirakäyttäjää, en voi saada kokonaisvaltaista kuvaa eriarvoisuudesta ja sen kokemuksesta. Jokainen kokee asian hyvin eri tavoin, ja jokaisen omat kokemukset muokkaavat ajatteluamme.

Voimme silti yrittää ymmärtää, mutta emme voi ikinä päästä täysin näkövammaisen asemaan. Emme koskaan voi tietää, miltä tuntuu, jos yksi tärkeä aisti viedään meiltä pois. Voimme laittaa silmät kiinni ja avata ne heti, kun tuntuu vähän epämukavalta tai pelottavalta – tätä samaa ei voi näkövammaisen tehdä.

Niin kuin tekemässäni haastattelussa ilmeni, on suuri edistysaskel etsiä tietoa ja kysyä, jolloin ennakkoluulot häviävät. Haluan siis omalla toiminnallani ja ehkä jopa esimerkilläni rohkaista ihmisiä

ymmärtämään, jos joku tekee asiat eri tavalla; auttamaan, jos joku apua tarvitsee; kuuntelemaan, jos joku haluaa tulla kuulluksi.

Haastattelu

Haastattelin työtäni varten kolmea eri ihmistä, jotka osaavat omalta osaltaan kertoa näkövammaisuudesta, opaskoirista ja eriarvoisuudesta:

Opaskoirayhdistys ry:n yhteyshenkilö/opaskoirakäyttäjä **Taru Luukkala**

Näkövammaisten liitto ry:n asiakaspalvelun palvelusihteeri/ opaskoirakäyttäjä **Raisa Ticklén**

Opaskoirakäyttäjä **Katja Heinonen**

1. Onko Suomessa (tai muualla maailmassa) havaittavissa eriarvoisuutta kohdistuen näkövammaisiin?

Miten tämä ilmenee?

- Katja Heinonen: ”Suomessa tätä ei ilmene hirveästi – olemme aika tasa-arvoisia. Silti ei tarvitse kauhean kauas mennä, kun tällaista kohtelua ilmenee. Kun tässä äsken istuskelin, luin Prahasta yhden jutun, missä opaskoira oli heitetty kyydistä pois, koska kuljettaja ei tykännyt opaskoirista. Meilläkin se näkyy, kun maahanmuutto lisääntyy ja eri kulttuuritaustaisia ihmisiä tulee Suomeen, saattaa joillakin ihmisillä olla erilaisia käsityksiä asiasta – esimerkiksi joidenkin uskontojen mukaan koiran sylki ja varjo on kauhea asia. Kun kulttuuri ja nämä asiat menevät ristiin, tulee pieni törmäyskurssi. Muuten koen, että hyvin pääsemme vaikuttamaan asioihin ja meidät otetaan huomioon. Yhtenä haasteena olen kohdannut erään liikkeen vartijan, joka on päättänyt, että Bopi ei ole opaskoira – en siis tiedä inhoaako hän kaikkia koiria. Alussa jouduin näyttämään hänelle opaskoirakortti, mutta nyt hän jo uskoo, että Bopi on oikeasti opaskoira ja hänellä on oikeus tulla sinne. Se on oikeastaan ensimmäinen henkilö, jonka kanssa olen näin tiukasti tähän törmännyt. Ei minulla muuten ongelmia ole ollut, vaikka liikunkin maalla, merellä ja ilmassa. Reissataan Bopin kanssa aika paljon – laivalla mennään yli Ruotsiin, eikä siinäkään ole mitään ongelmaa koskaan ollut. Äsken mainitsemani on oikeastaan ainut suurempi haaste. Toinen haaste oli sellainen, että eräs kuljetusyritys ei olisi halunnut ottaa opaskoiraani kyytiin eläinvapaiden takia. Tuli vähän sellainen olo kuin olisi kakkosluokan kansalainen, kun on vielä opaskoirakin mukana. Loppujen lopuksi näitä on hyvin vähän. Koska opaskoiria on ollut niin pitkään, ne tunnetaan jo aika hyvin. Myös se auttaa, että Kuopiossa on opaskoirakoulu, jonka takia ne näkyvät liikenteessä enemmän. Sen jälkeen, kun opaskoirakoulun kouluttajat alkoivat treenaamaan täällä, moni asia on tullut ihmisille tutummaksi (esim. ’Miksi pysähdymme suojatielle aina? Miksi kiitämme koiraa, kun se pysähtyy?’). Meillehän se on normaali asia,

mutta kaikille ihmiselle se ei ole niin arkista. Moni kuvittelee, että koira tietää kaiken – 'sillähän on päässä sellainen kartta ja minä vaan sanon, minne mennään'."

- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: "Näkövammaisen joutuu eriarvoiseen asemaan valitettavan usein asioidessaan paikoissa, joissa on digitaaliset ilmoittautumislaitteet tai vuoronumerot – laitteiden hallinta ilman puhetukea on lähes mahdotonta. Myös esim. julkisen liikenteen käyttö ei ole yhtä helppoa kuin näkevä. Kaikki näköä vaativat asiat digitalisoituvassa yhteiskunnassa tuovat haasteita itsenäiseen selviytymiseen. Käytän usein esimerkkinä sitä, että koettakaa katsoa telkkarista mainoskatkot silmät kiinni ja arvata, mitä mainostetaan..."
 - Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: "Kyllä. Mielestäni me emme ole aivan samalla lähtöviivalla ns. vammattomien kanssa, vaikkakaan aivan täysin terveitä tai ihmisiä, joilla ei olisi jotain ongelmia tai rajoitteita, ei oikeastaan ole olemassakaan. Ilmenemismuodot ovat monia, mutta yleensä se lähtee ja tiivistyy siihen, että vammaisen ihmisen toimintakykyä tai älyllistä kapasiteettia epäillään, vamman luonteesta riippumatta. Meille ei anneta mahdollisuuksia opiskella, työskennellä, toteuttaa itseämme, meitä holhotaan tarpeettomasti. Ja syrjintää esiintyy. Syrjijät eivät ehkä sitä tarkoita tai tajua sitä tekevänsä, vaikka moni kyllä tekee päätöksiä ihan sen pohjalta, että toinen ihminen on erilainen. Syrjintä Suomessa harvoin on törkeää tai hyvin ilmiselvää, useammin se on hienovaraista ja pienimuotoista ja itsekään vammaisena ihmisenä sitä ei ehkä tajua tai jää miettimään, että tulinko minä juuri syrjityksi vai kuvittelenko vain."
2. Kuinka eriarvoisuuden kokemusta voitaisiin vähentää (tai parhaimmassa tapauksessa poistaa kokonaan)?
- Katja Heinonen: "Mielestäni tiedottaminen auttaa ja se, että olemme esillä eikä eristyksissä. Olemme tässä samassa yhteiskunnassa kuin muutkin ja näytämme sen, kuinka me teemme asioita. Me itse kerromme, jos jokin asia pitää tehdä meidän takiamme eri tavalla. Mielestäni avoimuus on oikeastaan se tärkein asia."
 - Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: "Tarjoamalla mahdollisimman paljon puhetuellisia palveluja ja vielä parempaa olisi henkilökohtainen palvelu sitä tarvittaessa. Myös opasteiden selkeä sijoittaminen auttaa."
 - Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: "En ole asiantuntija, mutta mielestäni altistuminen erilaisille ihmisille ja asioille, eli tutustuminen ja asioista selkoa ottamalla ymmärrämme paremmin toisiamme ja sitä myötä on helpompi kohdata toiset ihmiset tasavertaisina ja tasa-arvoisina. Eikä anneta ennakkoluulojen jyrätä tai yhden huonon kokemuksen/kohtaamisen leimata kokonaisia ihmisryhmiä omissa silmissämme."
3. Miten Suomessa otetaan huomioon näkövammaisen tarpeet? Mitä olisi parannettavaa?

- Katja Heinonen: ”Nykyään nämä asiat huomioidaan tosi hyvin. Itse olen vammaisneuvoston puheenjohtaja ja sitä kautta olen päässyt vaikuttamaan esim. liikennevalojen ääniin, mitkä nyt uudistetaan Kuopiossa: koska kaikkia liikennevaloja ei voida muuttaa hetkessä, kysytään siitä, mitkä valot olisivat tärkeimmät muuttaa. Esimerkiksi Kuopion tori on näkövammaiselle aika vaikea paikka, koska se on tasaista eikä siellä ole kunnon suojateitä. Ne ovat sellaisia pieniä asioita, joita ei ole otettu huomioon, mutta niihin yritetään vaikuttaa koko ajan. Uuden rakentamisessa otetaan selkeästi meidät huomioon niin katukivissä kuin kaikessa muussakin – vielä viisi vuotta sitten tämä ei toteutunut niin hyvin.”
- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Joissakin tapauksissa ovat tarpeet hyvin huomioitu aktiivisen esteettömyystyön johdosta. Ohjauslistojen, opasteiden ja kontrastien kuntoon laittaminen helpottaa liikkumista. Opiskelijat voivat ottaa materiaalit käyttöön etukäteen luennoille esim. sähköisesti apuvälineillä käytettävässä muodossa.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Näkövammaisen tarpeet otetaan huomioon melko hyvin ja esimerkiksi palveluita on paljon tarjolla. Ongelmallista on se, että erityisryhmien ja heikommassa asemassa olevien ihmisten palveluista yritetään koko ajan nipistää, kuluja pienentää ja toteuttaa vain minimivaatimuksia. Myöskään esteettömyys ja saavutettavuus eivät ole vielä menneet todellakaan rakennetusta ympäristöstä vastaavien tahojen, kuten rakennuttajien ja kaupunkien, tai digitaalisesta tarjonnasta vastaavien tahojen esim. nettisivujen rakennuttajien selkäyttimeen – eli ”Design for all” -periaate ei toteudu alusta alkaen. On turhauttavaa joutua toteamaan, että tämäkään paikka tai palvelu ei ole täysin saavutettava ja yrittää jälkikäteen saada eri tahot toteuttamaan muutoksia niin, että myös minä voisin pärjätä mahdollisimman vähällä avulla esim. verkko-ostoksista tai julkisen liikenteen matkoista.”

4. Miten opaskoira ja hoitoperheet edistävät eriarvoisuuden vähentämistä?

- Katja Heinonen: ”Eriarvoisuus poistuu jo sillä, että me olemme täällä liikenteessä näkyvissä ja näymme ihmisten arkipäivässä. Meidät oikeasti näytetään: me olemme täällä ja meillä on valjaissa oleva koira, joka on vaan töissä. Ilman hoitoperheitä meillä ei olisi koiria, minkä vuoksi perheet ovat tärkeässä asemassa.”
- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Itsenäinen liikkuminen helpottuu ja sosiaaliset kontaktit lisääntyvät opaskoiran kanssa.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Opaskoira on erinomainen apu vaikeasti näkövammaiselle. Vaikka yhteiskunta kustantaakin koiran, koska se luokitellaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineeksi, tarvitaan aina myös vapaaehtoisia ihmisiä tukemaan palvelutuotantoa. Samalla se on mielestäni myös erinomainen eriarvoisuuden vähentäjä siinä,

että se tarjoaa mahdollisuuksia uusiin kontakteihin erilaisiin ihmisiin, siis erilaisuuteen tutustumiseen.”

5. Mikä merkitys koiralla on käyttäjälleen?

- Katja Heinonen: ”Minulle koira on elintärkeä siihen, että pääsen liikkumaan. En liikkuisi metriäkään, jos minun pitäisi mennä vain kepin kanssa – en tykkää kulkea opastuksessa enkä valkoisen kepin kanssa. Minulle koira on turvaväline. Voin luottaa koiraan ja tiedän eksyessäni, että eksyn koiran kanssa enkä yksin. Ihmisten on myös helpompi lähestyä koira kuin minua kepin kanssa. Moni ajattelee, että ’voikohan tuolle puhua’, mutta kun menen koiran kanssa, kaikki tulevat juttelemaan, vaikkakin moni meinaa ensin jutella koiralle. Kun stoppaan sen saman tien, he alkavat jutella minulle. Kun yhdesti kysyin tietä satamasta torille, koirani nenän edessä piirrettiin tälle karttaa – tämä on sellainen legenda, joka kiertää, mutta se on aivan totta. Kaikkea olen kokenut tässä 17 vuoden aikana, kun opaskoiran perässä olen kulkenut.”
- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Koiraa on fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin edistäjä. Se helpottaa itsenäistä liikkumista ja antaa uskallusta lähteä liikkeelle itsenäisesti esim. metsään. On ihan eri asia liikkua luonnossa koiran kanssa kuin toisen ihmisen käsipuolella.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Opaskoira on sekä liikkumisen apuväline niin asioinnissa (työmatkat, kaupassa käynti, yms.) kuin kunnan ylläpitämisen apuväline (voi lähteä itsenäisesti lenkille silloin kun haluaa, ja silloinkin kun ei aina itse haluaisi ;)), mutta opaskoiralla on myös sosiaalinen merkitys. Yksinasujana minä en oikeasti ole yksin, kun minulla on koira. Ja toisaalta olen sen monta monta kertaa kokenut, että opaskoira on myös sosiaalinen apuväline. Ihmiset uskaltavat tulla juttelemaan aivan eri tavalla, kun he voivat aloittaa keskustelun koirista. Kepin kanssa kulkiessa on vaikeampi saada sosiaalisia kontakteja, ihmiset eivät uskalla tulla juttelemaan, emmekä me kyllä haluaisikaan, että juttu aloitettaisiin meidän näkövammastamme.”

6. Monessa uutisessa ja tutkimuksessa ilmeni, että näkövammaisten sosiaalinen asema on heikko, minkä seurauksena riski syrjäytyä on suurempi. Edistääkö opaskoira sosiaalisen aseman parantumista?

- Katja Heinonen: ”Tämä on puhtaasti minun oma mielipiteeni: se on ihan itsestä kiinni. Voit itse päättää, haluatko lähteä siihen kuplaan: ’en voi tehdä mitään tai mennä minnekään, koska olen näkövammaisen’. Se on ihan samalla tavalla, että kuka vaan voi syrjäytyä. Tietysti se työllisyys on monelle heikko - ymmärrän sen. On paljon matalan kynnyksen paikkoja, jonne voi mennä ja saada arkeen toimintaa. Itse käyn *Kulttuuripaja Luoteessa* vetämässä Karvakorvat -ryhmää Bopin ja muiden meidän koirien kanssa. Siellä olen ensimmäistä kertaa törmännyt syrjäytymiseen oikeasti ja siihen, miten ihmiset lähtevät sieltä nousemaan. Minulle se on silmiä avaavaa. Muutama vammaisenkin on tullut sinne, kun olen itse sokeana mennyt ensin. Olen

kyllä sitä mieltä, että opaskoira edistää sosiaalisuutta. Koira on helppo lähestyä, sillä voidaan kysyä esim. nimeä tai ikää. Koira on helppo ihastella, kun taas ei kukaan ihastele valkoista keppiä.”

- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Sosiaaliset kanssakäymiset lisääntyvät, sillä kanssaihmiset tulevat helpommin juttelemaan, kun aiheeksi voi ottaa aluksi opaskoiran. Tämän jälkeen saa usein aikaan monipuolista keskustelua. Myös lenkeillä tulee tutustuttua toisiin koiranulkoiluttajiin.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Kyllä. Vertaa edellinen vastaus. On helpompi lähteä liikkeelle itsenäisesti, on syy lähteä liikkeelle ja ulos neljän seinän sisäpuolelta yms.”

7. Onko käyttäjän ja opaskoiran turvallisuus otettu tarpeeksi hyvin huomioon julkisilla paikoilla?

Voisiko ihmiset itse edistävää turvallisempaa ympäristöä kaikille?

- Katja Heinonen: ”Turvallisuus tulee jo siitä, että ei heitellä kaduille mitään, mitä koira voisi syödä tai teloa jalkansa tai jotain, mihin minä saattaisin kaatua. Siitä lähtee jo ensimmäinen turvallisuus itselläni. Myös se on tärkeää, että autot menevät juuri siellä, missä niiden kuuluukin mennä, eivätkä ne ajele esim. kävelytiellä – se on hirveän yleistä. Olisi aivan ihanaa, jos polkupyöräilijät osaisivat soittaa sitä kello. Itseasiassa tänään koirani Bopi pelasti minut pyörän alle jäämisestä: olimme menossa Kasarminkadulta taksiin ja kuulin, kun kuljettaja avasi oven. Bopi pysäytti minut ja pyörä sujautti nenän edestä. Taksikuski kertoi, että se oli muutaman sentin päässä, että olisimme olleet alla. Se toisten huomioiminen ihan pienissä asioissa olisi tärkeää.”
- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”En ole kokenut yleisiä paikkoja turvattomiksi mahdollisia lasinsiruja ja muuta roskaa lukuun ottamatta.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Voisivat ehkä siten edistää, että ihmiset saisivat uskaltaa avata suunsa rohkeammin, jos havaitsevat potentiaalisesti vaarallisen tilanteen: esim. seison keppini tai koirani kanssa liian lähellä kadun laitaa odottaessani bussia tai edessäni on jokin yläeste pään korkeudella, jota kepillä on mahdoton havaita tai koirakaan ei ehkä pysty huomaamaan. Edistystä on siinä mielestäni, että kokemukseni mukaan ainakin täällä Helsingissä katutyöt aidataan nykyään todella huolellisesti ja usein on paikalla myös apumies ohjaamassa ihmisiä työkoneiden ollessa käytössä.”

8. Turun sanomat (2018) kirjoittaa: ”Enemmän pitäisi olla auttavia käsiä ja kuuntelevia korvia, fyysistä läsnäolevaa palvelua.” Toteuttaako opaskoira nämä vaatimukset? Riittääkö käyttäjälle pelkkä koira vai onko ihmisen apu korvaamaton? Voiko teknologialla korvata molemmat (siis avustajan ja opaskoiran)?

- Katja Heinonen: ”Ei voi korvata. Loppujen lopuksi aina tarvitaan ihminen. Opaskoirathan ovat hirveän hyviä ja teknologia on monessa asiassa ihan korvaamaton, mutta ne eivät korvaa sitä

toista ihmistä viime kädessä. Esimerkiksi koira ei voi tuoda minulle lääkkeitä, vaikka älydosetti avaakin sen luukun: ei se anna niitä lääkkeitä minun käteeni, jotta saisin ne otettua. Mielestäni aina tarvitaan ihmistä joissain asioissa. Tietysti opaskoira vähentää sitä tarvetta, mutta ei se kaikkea poista.”

- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Opaskoira ei voi korvata ihmisellä, sillä ihminen vie itsenäisen liikkumisen vapauden. Teknologia ei myöskään korvaa koira, joka ilmaisee kuopat ja esteet. Opaskoira yhdistettynä teknologiaan ja auttaviin ihmisiin alkaa olla lähellä hyvää, omaehtoista elämää.”
- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Jollekulle ehkä opaskoira riittää, mutta ei ihmistä korvaa kaikilta osin mikään. Ethän sinäkään haluaisi olla vain koneiden ja teknologian ympäröimä? Saavutettava teknologia esim. VoiveOver-ruudunluku älylaitteissa antaa mahdollisuuksia itsenäisyyteen, mutta kaikkeen ei todellakaan kone taivu tai navigointi ei ole riittävän tarkka tai paikkatieto ajan tasalla. Myös on muistettava, että siinä missä näkevä ihminen viestii toisille ihmisille jo pelkän katseen kautta, meiltä näkövammaisilta se jää osin tai kokonaan pois. Ihmisten keskelläkin voimme olla hyvin yksin, jos kukaan ei ota meihin kontaktia sanoin tai kosketuksella – Huom! Ei kosketa ilman lupaa. Meilläkin on oikeus omaan tilaamme ja koskemattomuuteen. Mutta kun kontakti on syntynyt, tervehdys nimellä (ja muista kertoa, kuka tervehtii), kosketus tai lämmin halaus on todella tärkeä ihmiselle kuin ihmiselle. Ja aina ei jaksakaan teknologiaa tai sitä koiraakaan. Joskus haluaa mennä liikkeeseen, jossa saa henkilökohtaista palvelua, soittaa puhelinpalveluun ainaisten oma-sitä ja sinun-tätä verkkopalveluiden sijaan, tai lähteä kaverin tai avustajan kanssa vain lenkille, teatteriin tai minne vain.”

9. Vapaa kommentti tai palaute (liittyen kyseiseen aiheeseen tai tähän koulutyöhön)

- Katja Heinonen: ”Mielestäni ihmisten tietoisuuden lisääminen olisi tosi tärkeää siinä, että kaikki työkoirat mm. opaskoirat, avustaja- ja kuulokoirat ovat kaikki oikeutettuja samoihin asioihin. Itse koulutan siis kuulokoira itselleni, sillä kuuroudun tässä samaan aikaan. Kuulokoira ei moni tiedä, varsinkin jos rotu on tuntemattomampi. Labradorinnoutajan kanssa se on helppoa, sillä melkein kaikki tietävät, että ne voivat tehdä töitä. Olisi hyvä ymmärtää, että koiria käytetään nykyään niin monessa muussakin kuin pelkästään opaskoirina. Sitä tiedotusta yhteiskunta voisi tehdä enemmänkin, eikä asia jäisi vaan yksittäisille ihmisille. Aion tulostaa ison nipun kuulokoiran oikeuksia, kun lähden kiertämään täällä.
- Opaskoirayhdistys ry / Taru Luukkala: ”Loistavia kysymyksiä ja huomaa, että asioihin on haluttu perehtyä.”

- Näkövammaisten liitto ry / Raisa Ticklén: ”Corona-viruksen vaatiman etäisyyden aikana olen kyllä ihan iloinen siitä, että minulla on koira, jota silittellä ja joka tulee sohvalle kainalooni ihmiskontaktien jäädessä vähäisemmäksi.”

Katja Heinosen opaskoira, Bopi

Opaskoirapentu, Joda

Lähteet

- Suomen opaskoirakoulu: <https://opaskoirakoulu-viiksi.fi/>
- Kestäväkehitys.fi: <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/tavoitteet/sosiaalisesti-kestava-kehitys>
- Opaskoirayhdistys ry: <http://opaskoirayhdistys.fi/tietoa-opaskoirista/mika-opaskoira/>
- Kennelliitto: <https://www.kennelliitto.fi/koirat/hyotykoirat/henkilokohtaiset-hyotykoirat/opaskoirat>
- STTinfo, Kennelliitto: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/yhteistyolla-opaskoirakoulun-hyvaksi?publisherId=1744&releaseId=13658850>
- Eläimemme.fi: <https://elaimemme.fi/elaimet/millaista-on-opaskoiran-elama/>
- YLE, 13.9.2016: <https://yle.fi/uutiset/3-9156814>

- Turun sanomat, 14.4.2018:

<https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/3912134/Tutkimukset+kertovat+karua+kielta+nakovammaisten+eriarvoisesta+sosiaalisesta+asemasta++Asenneongelma+on+aika+suuri>

- Näkövammaisten liitto ry:

- https://www.nkl.fi/fi/etusivu/nakeminen/julkaisu/nvrek_vuosikirja/1_3_arviot_nv_lukumarasta
- <https://www.nkl.fi/fi/etusivu/nakeminen/julkaisu/airut/nakovammaisten-airut-8-2017/vammaistutkimus-pureutuu-eriarvoisuuteen>
- <https://www.nkl.fi/fi/etusivu/ajankohtaista/tiedotteet/sinivalkoiset-valjaat-opaskoirayhdistys-70-vuotta>
- <https://www.nkl.fi/fi/etusivu/ajankohtaista/tiedotteet/nakovammaisten-liitto-esittaa-palkkatukea-vammaisten-nuorten-kesatoihin>